

КЛАСИФІКАЦІЯ РИТУАЛЬНИХ ПОСЛУГ

У статті розкриті історико-правові засади виникнення та розвитку ритуальних послуг у стародавньому Римі. На основі аналізу нормативно-правових актів та наукових підходів щодо класифікації послуг пропонується авторська класифікація ритуальних послуг.

Ключові слова: поховання, класифікація ритуальних послуг, ритуальна служба.

Постановка проблеми та її актуальність.

Смерть родича, друга, неминучий кінець людського життя приголомшує душу, налаштовує оточення на серйозні роздуми про сенс і швидкоплинність людського життя. Добра пам'ять про тих, хто пішов назавжди, спонукає проводити їх в останню дорогу гідно, враховуючи їх побажання і культурні традиції. Проте, в стресовому стані людям важко налаштуватися на раціональний лад і в разі недостатньої інформованості розібратися в тому, що робити, де які документи збирати, хто які послуги може надати і скільки це коштуватиме. Метушня, клопіт, збір численних довідок, транспортне обслуговування, очікування і черги віднімають багато часу, нервів і сил. У цей момент людині, як ніколи, потрібна допомога і розуміння. Саме це і покликані дати людям співробітники ритуальних служб.

Аналіз досліджень і публікацій. Частково науково-теоретична розробка даної проблематики здійснювалася такими науковцями, як Є. М. Мойсєєва, О. В. Розгон, Б. І. Сташків, А. О. Гунда, П. Є. Уланов. Проте, в науковій господарсько-правовій літературі ця проблема є взагалі недослідженою і потребує ґрунтовного аналізу.

Метою статті є здійснення узагальнення та систематизації підходів до класифікації послуг, виділення значимих критеріїв класифікації з позиції їх важливості для формування механізмів надання ритуальних послуг.

Виклад основного матеріалу. В історичному аспекті законодавче закріплення надання ритуальних послуг відбувалось ще зі стародавніх часів. Так, в стародавньому Римі існувало два способи похорон: кремація та поховання. Римські вчені помилково вважали звичай поховання найдавнішим: «... спалення трупа не було у римлян стародавнім настановленням; помер-

лих ховали в землі, а спалення було встановлено, коли, ведучи війну в далеких краях, дізналися, що трупи виривають із землі» (Pl. VII. 187). Законом Дванадцяти таблиць відомі обидві форми поховання: «Багато сімей дотримувалися стародавніх обрядів; кажуть, що ніхто від Корнеліїв до Сулли не був спалений; він же побажав бути спаленим, боячись помсти, бо труп Марія вирили»(за його наказом) (Pl. VII. 187). В останні століття республіки і в перше століття імперії трупи зазвичай спалювалися, і поховання в землі почало поширюватися тільки з II ст. н. е., можливо, під впливом християнства, ставлення до кремації стало негативним. Урочисті похорони, за якими зазвичай слідували гладіаторські ігри, влаштовувалися найближчими родичами померлого, називалися *funus indictivum* – «оголошеними», оскільки глашатай сповіщав про них, запрошуючи народ збиратися на проводи покійного: «Такий-то квір помер. Кому необхідно прийти на похорон, то вже час. Такого-то виносять з дому» (Var. 1. 1. VII. 42; Fest. 304; Ov. Am. II. 6. 1-2; Ter. Phorm. 1026). Ці похорони відбувалися, звичайно, вдень, в найжвавіший час (Hor. Sat. I. 6. 42-44; epist. II. 2. 74), з розрахунком на те, щоби блиснути пишнотою похоронної процесії, яка перетворювалася на видовище, яке цікавило натовп. Тому закони Дванадцяти таблиць містять розпорядження, які обмежували погребальну розкіш: не можна було користуватися для багаття обтесаними полінами, наймати більше десяти флейтистів і кидати в багаття більше трьох траурних накидок, які носили жінки, і короткі пурпурові туніки (Cic. De leg. II. 23. 59). Сулла ввів у свій закон (*lex Cornelia sumptuaria* від 81 р. до н. е.) теж обмежувальні вказівки (на нього, мабуть, натякає Цицерон, - ad. Att. XII. 36. 1), але сам же порушив їх при похоронах Метелли

(Plut. Sulla 35). При імперії ці закони втратили силу [1, с. 204].

В реаліях сьогодення, правовому регулюванню надання ритуальних послуг присвячені положення Закону України «Про поховання та похоронну справу» (далі – Закон). Так, відповідно до статті 2 цього Закону під ритуальними послугами слід розуміти послуги, пов'язані з організацією поховання та облаштуванням місця поховання.

Якщо звернутись до національного класифікатора України ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності», затвердженого наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11.10.2010 № 457, то там організування поховань і надання суміжних послуг включає: поховання та кремацію трупів людей або тварин (підготовку тіла для поховання або кремації, бальзамування та надання інших похоронних послуг, поховання або кремацію, оренду обладнаного місця в ритуальних залах), оренду або продаж місць на цвинтарі, догляд за могилами та мавзолеями.

Проте, найбільш детальну легальну класифікацію можна знайти в положеннях статті 197 Податкового кодексу України, де під постачанням послуг з поховання та постачанням ритуальних товарів державними та комунальними службами слід розуміти:

- а) виклик агента ритуальної служби для оформлення замовлення на організацію та проведення поховання;
- б) оформлення медичної довідки про причини смерті;
- в) доставка замовникові ритуальних атрибутів для організації поховання;
- г) навантаження, розвантаження та перенесення ритуальних атрибутів;
- г) транспортні послуги, що надаються у процесі організації поховання;
- д) продаж стандартної труни;
- е) продаж контейнера для перевезення оцинкованої труни; запаювання оцинкованої труни;
- є) утримання тіл померлих у холодильних камерах понад норму перебування (після смерті у лікувальному закладі, а також тих, що померли вдома чи інших місцях);
- ж) послуги з підготовки тіла покійного до поховання або кремації (послуги перукаря та косметолога, обмивання, бальзамування, укладання в труну);

- з) копання могили;
- и) перенесення труни з тілом покійного (додому, до квартири в багатоповерховому будинку, до моргу; з дому, квартири, моргу тощо до місця поховання);
- і) музичний супровід обряду поховання;
- ї) проведення громадянської панахиди;
- й) послуги організатора обряду поховання;
- к) виготовлення та встановлення металевої намогильної таблички, хреста, надголовника або тимчасового пам'ятного знака;
- л) продаж стандартних похоронних вінків і траурних стрічок для них;
- м) організація відправлення труни з тілом покійного чи урни з прахом покійного за кордон;
- н) у разі проведення підпоховання в могилу послуги з демонтажу елементів існуючого надгробка (пам'ятника) та їх установка;
- о) написання тексту на траурній стрічці;
- п) кремація;
- р) продаж урни;
- с) продаж кубка для урни;
- т) поховання урни з прахом у могилу, у колумбарії, розвіювання праху.

Досліджуючи наукові підходи щодо класифікації послуг, слід звернути увагу на роботу Г. Д. Отнюкової, яка пропонує класифікувати послуги у різних сферах господарської діяльності за такими напрямками:

- 1) за строками – разові; строкові (протягом визначеного договором періоду часу); безстрокові;
- 2) за суб'єктивним складом – між юридичними особами (відносини щодо надання таких послуг мають форму оперативно-господарських зобов'язань) чи між госпрозрахунковими підрозділами юридичної особи (опосередковуються внутрішньогосподарськими зобов'язаннями);
- 3) з урахуванням характеру вчинених дій – фактичні та юридичні;
- 4) залежно від зв'язку зі сферою матеріального виробництва – послуги, що сприяють виробництву товарів, які користуються попитом на ринку (маркетинг, консалтинг); послуги із забезпечення належного технічного рівня виробництва (інжиніринг); послуги посередників, організацій транспорту і зв'язку, що сприяють поставці й збуту продукції виробника; послуги банків, фінансових брокерів; аудиторські послуги [2, с. 90].

Позитивним у запропонованій класифікації є виділення самодостатнього критерію, що дає змогу встановити взаємозв'язок послуг зі сферою виробництва.

Не менш важливим при дослідженні класифікації послуг є економічний аспект. Так, на думку О. Б. Моргульця [3, с. 33-52], який надав доволі розгорнуту класифікацію, послуги можна систематизувати за такими критеріями: специфіка поняття «послуга», склад послуги: прості та складні, місце послуги у суспільному виробництві, роль у суспільстві та в інфраструктурі економіки, масовість клієнтури, матеріаломісткість послуг, характер витрат праці, комплексність надання послуг, зв'язок із процесом виробництва, призначення послуг, соціальний статус клієнтури, вид обслуговування, ступінь добровільності, віддаленість виробника і споживача послуг, періодичність надання, рівень комерціалізації послуг.

Отже, можна прийти до висновку, що визначення видів послуг провадилось в спеціальній літературі. Проте ні в господарсько-правовій, ні в економічній не враховувалась специфіка класифікації ритуальних послуг. Відтак, постає потреба у здійсненні подальшого дослідження надання ритуальних послуг шляхом проведення їх класифікації.

За колом суб'єктів, які здійснюють організацію діяльності в галузі поховання, можна класифікувати:

1) центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сфері житлово-комунального господарства; 2) місцеві органи виконавчої влади; 3) органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи; 4) ритуальні служби.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері житлово-комунального господарства, в межах своєї компетенції:

1) забезпечує формування державної політики у сфері поховання;

2) затверджує необхідний мінімальний перелік вимог щодо порядку організації поховання і ритуального обслуговування населення;

3) затверджує типові положення про ритуальну службу;

4) встановлює вимоги щодо утримання та охорони місць поховань;

5) встановлює порядок реєстрації поховань та перепоховань померлих, а також форму книги реєстрації поховань та перепоховань.

Місцеві державні адміністрації в межах, визначених Конституцією і законами України, здійснюють на відповідних територіях державний контроль за додержанням санітарних правил, державних стандартів, інших нормативних документів у галузі поховання, а також правил благоустрою, вирішують відповідно до закону питання про відведення земельних ділянок для організації місць поховання, здійснюють інші повноваження, передбачені законом.

Органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи в межах своєї компетенції:

1) вирішують відповідно до закону питання про відведення земельних ділянок для організації місць поховання;

2) забезпечують будівництво, утримання в належному стані та охорону місць поховання;

3) створюють ритуальні служби;

4) вирішують питання про надання за рахунок коштів місцевих бюджетів ритуальних послуг у зв'язку з похованням самотніх громадян, ветеранів війни та праці, а також інших категорій малозабезпечених громадян; про надання допомоги на поховання померлих громадян в інших випадках, передбачених цим Законом;

5) здійснюють контроль за дотриманням законодавства стосовно захисту прав споживачів у частині надання суб'єктами господарювання ритуальних послуг та реалізацією ними предметів ритуальної належності;

6) здійснюють інші повноваження, передбачені цим та іншими законами.

Ритуальні служби – спеціалізовані комунальні підприємства, що створюються органами місцевого самоврядування в порядку, встановленому законом, з метою здійснення організації поховання померлих і надання ритуальних послуг, передбачених необхідним мінімальним переліком окремих видів ритуальних послуг, реалізації предметів ритуальної належності.

За критерієм платності їх можна поділити на платні ритуальні послуги та безплатні ритуальні послуги. Безплатне поховання, відповідно до положень статті 14 Закону України «Про поховання та похоронну справу», здійснюється: а) з військовими почестями померлих осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною: Героїв Радянського Союзу; повних кавалерів ордена Слави; осіб, нагороджених чотирма і

більше медалями «За відвагу»; Героїв Соціалістичної Праці, удостоєних цього звання за працю в період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років; б) осіб, які мають особливі трудові заслуги перед Батьківщиною: Героїв Соціалістичної Праці; Героїв України; повних кавалерів ордена Трудової Слави; в) учасників бойових дій; г) інвалідів війни.

За предметом ритуальні послуги можна поділити на послуги щодо: 1) продажу стандартної труни; 2) транспортні послуги, що надаються у процесі організації поховання; 3) продаж контейнера для перевезення оцинкованої труни; запаювання оцинкованої труни; 4) послуги з підготовки тіла покійного до поховання або кремації (послуги перукаря та косметолога, обмивання, бальзамування, укладання в труну); 5) копання могили; 6) перенесення труни з тілом покійного (додому, до квартири в багатоповерховому будинку, до моргу; з дому, квартири, моргу тощо до місця поховання); 7) музичний супровід обряду поховання; 8) проведення громадянської панахиди; 9) послуги організатора обряду поховання; 10) виготовлення та встановлення металевої намогильної таблички, хреста, надголовника або тимчасового пам'ятного знака тощо.

За юридичною силою нормативно-правового акта, в якому передбачено порядок надання ритуальних послуг: 1) ритуальні послуги, надання яких передбачено законом; 2) ритуальні послуги, надання яких передбачено підзаконними нормативними актами.

За матеріаломісткістю послуг: 1) матеріальні ритуальні послуги, які здебільшого мають речовинний характер (виготовлення труни);

2) нематеріальні послуги, які характеризуються виконанням інтелектуальних дій (музичний супровід обряду поховання).

Залежно від соціального статусу померлих: 1) поховання померлих осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, учасники бойових дій, інваліди війни; 2) поховання померлих військовослужбовців, поліцейських, осіб начальницького і рядового складу, Державної кримінально-виконавчої служби України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та осіб начальницького і рядового складу податкової міліції; 3) поховання померлих одиноких громадян; 4) поховання померлих, які проживали в закладах різних типів; 5) поховання померлих осіб, які відбували покарання в установах виконання покарань чи слідчих ізоляторах; 6) поховання інфікованого тіла.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна прийти до висновку, що проведене дослідження сприятиме подальшій систематизації ритуальних послуг та удосконаленню правового та законодавчого регулювання похоронної справи.

Література

1. *Сергеенко М. Е.* Жизнь древнего Рима / М. Е. Сергеенко. – СПб.: Издательско-торговый дом «Летний Сад», 2000. – 368 с.

2. *Хозяйственное право.* Курс лекций / Л. В. Андреева, И. В. Ершова, Л. Г. Ефимова, Т. М. Иванова и др.; отв. ред. В. С. Мартемьянов. – М.: БЕК, 1994. – 387 с.

3. *Моргулець О. Б.* Менеджмент у сфері послуг: навчальний посібник / О. Б. Моргулець. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 384 с.

И. С. Похиленко

Классификация ритуальных услуг

В статье раскрываются историко-правовые основы возникновения и развития ритуальных услуг в древнем Риме. На основании анализа нормативно-правовых актов и научных подходов относительно классификации услуг предлагается авторская классификация ритуальных услуг.

Ключевые слова: погребение, классификация ритуальных услуг, ритуальная служба.

I. Pokhilenko

The classification of funeral services

The article shows historical and legal bases of the emergence and development of funeral services in ancient Rome. Based on the analysis of legal acts and scientific approaches concerning the classification of services offered author's classification of funeral services.

Key words: burial, classification of funeral services, ritual services.